

چگونه دلایل و شواهد خود را
جمع‌آوری کنیم

آموزش حقوقی در جمع‌آوری دلایل و شواهد نقض حقوق اقلیت‌های جنسی در ایران

راهنمای آموزشی ویژه جامعه
دگرباشان جنسی ایران

زمستان ۱۳۹۳

فهرست مندرجات

پیش‌گفتار	۵
فصل اول: قوانینی که باید دوباره خواند تا فراموش نشوند	۹
۱. آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸	۱۱
۲. قانون حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳	۱۶
۳. آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها (۱۳۸۴)	۲۰
۴. قوانین بین‌المللی حقوق بشر	۲۲
فصل دوم: بررسی موارد نقض قوانین و اعمال تبعیض	۳۱
۱. نقض حقوق دگرباشان جنسی توسط اطرافیان	۳۲
۲. نقض حقوق دگرباشان جنسی در زمینه‌های قانونی و قضایی	۳۹

فصل سوم: مواردی که می‌توانند دلایل و شواهد محسوب

شوند ۴۷

- ۴۸ . ۱. تاریخ‌ها و زمان‌ها
- ۴۹ . ۲. اسامی افراد
- ۵۱ . ۳. نام مکان‌ها و محل‌ها
- ۵۲ . ۴. جملات و کلماتی که عیناً ادا شده‌اند
- ۵۲ . ۵. نحوه آزار و شکنجه
- ۵۳ . ۶. مستندسازی از آثار جسمی و روحی شکنجه و آزار
- ۶۰ . ۷. مراجعه به پزشک و اخذ گواهی پزشکی

فصل چهارم: گام‌های مهمی که می‌توان

برداشت ۶۱

فصل پنجم: موارد دیگری که نباید فراموش

شود ۶۷

- ۶۸ . ۱. نحوه نگهداری درازمدت مدارک و مستندات
- ۶۹ . ۲. ارسال مدارک و دلایل و شواهد به سازمان‌های معتبر

۳. نحوه تماس با سازمان‌های مدافع حقوق بشر ۷۱
۴. کمک گرفتن از سازمان‌های فارسی زبان معتبر ۷۴
- فهرست مأخذ و منابع ۷۴**

پیش‌گفتار

در طی سالیان گذشته، انتشار خبرهای تلخِ خشونت‌ورزی علیه **دگرباشان جنسی** در جریان بازداشت و زندانی شدن آنان، این مسأله را مطرح ساخته است که چگونه می‌توان در مقابل چنین رفتارهایی ایستاد و به قربانیان این خشونت‌ورزی‌ها کمک کرد. حقیقت این است که برای مواجهه با چنین رفتارهای غیر انسانی‌ای، همواره به کمک کسانی که حقوق آن‌ها نقض شده است باید رفت. همچنین در بسیاری از موارد، به کمک اطرافیان و وکیل آن‌ها نیاز است تا بتوان هم به یاری قربانیان خشونت‌شافت و هم برای جلوگیری از بروز خشونت‌های مشابه در آینده برنامه‌ریزی کرد.

قدم نخست برای کمک به دگرباشان جنسی قربانی خشونت، اثبات وقوع خشونت و ارائه دلایل و مدارک کافی برای وقوع آن است. به‌عنوان مثال، اگر امکان پناه جستن شخص قربانی خشونت در یک

کشور میزبان وجود داشته باشد، ارایه آن مدارک و دلایل اهمیت حیاتی پیدا می‌کند و بدون در دست داشتن اسناد، مدارک و شواهد قانع‌کننده، هیچ کاری - از جمله، پذیرش احتمالی افراد آسیب‌دیده در کشورهای مهاجرپذیر - به‌سادگی پیش نخواهد رفت.

شاید در شرایط کنونی دادخواهی علیه ناقضان حقوق بشر و انانی که بی‌رحمانه دست به جنایت و آزار می‌زنند، ناممکن به‌نظر رسد. از این رو حفظ و نگهداری مستندات اعمال آن‌ها، در درازمدت کمک خواهد کرد که این موارد فراموش نشوند و آسیب‌دیدگان و مدافعان حقوق آنان در جامعه، بتوانند در فرصت مناسب، موارد مربوطه را مطرح کنند و آنان را مورد مؤاخذه و محاکمه قرار دهند. بر این مبنا، ناگفته پیداست که اگر فرصت محاکمه چنین اعمالی پیش بیاید، مدارک معتبری لازم خواهد بود تا بتوان آن موارد را به‌طور بی‌طرفانه مطرح کرد و تحت رسیدگی قرار داد.

با این وجود پرسش اصلی در این است که چگونه می‌توان این موارد را مستندسازی کرد. البته درست است که متهم و مصدوم قربانی خشونت یا بی‌توجهی به قانون، معمولاً - نه به لحاظ روحی و جسمی و نه به

لحاظ شرایطی که برخوردهای گاه غیر قانونی در جریان دادرسی به وجود می‌آورد - در شرایطی قرار ندارد که بتواند چیزی را ضبط و ثبت کند، یا به گزارش‌ها و مستندات پرونده دسترسی داشته باشد. هرچند در عین حال، باید توجه داشت که مخاطبان این گونه روایت‌های تلخ نیز شرایط گفته شده را درک می‌کنند و آن چه اهمیت پیدا می‌کند، اجتناب از فراموش کردن و از بین بردن همین حداقل‌هایی است که می‌توان به دست آورد و جمع‌آوری کرد؛ تا موجود باشند و در موقع مقتضی، بتوان به آن‌ها استناد کرد.

در همین راستا، این متن آموزشی به بررسی اهمیت و چگونگی ضبط و جمع‌آوری برخی اطلاعات، اسناد و مدارک پرونده و مواردی می‌پردازد که می‌تواند به اثبات مسأله از جنبه حقوقی کمک کند. در بخش اول و دوم این جزوه آموزشی، به طور خلاصه و مختصر، مقررات مهمی که در قوانین داخلی ایران و قوانین بین‌المللی برای حفظ حقوق افراد در جریان رسیدگی و برای افراد تحت بازداشت و زندان وجود دارد، همراه با موارد و چگونگی نقض آن‌ها، شرح داده می‌شود. هدف از ارائه این بخش‌ها، این است که به افرادی که در معرض خشونت‌ورزی‌های غیر قانونی قرار می‌گیرند، کمک شود تا

بتوانند موارد نقض قوانین را تشخیص دهند و چه بسا در جریان دادرسی یا پس از آن، شکایت کنند و نسبت به این موارد اعتراض کنند. در بخش‌های بعدی، به چگونگی مستندسازی و تکیه بر موارد قانونی مهم در این زمینه می‌پردازیم. سه بخش دیگر این جزوه، به بررسی ادله و شواهد و نحوه ثبت و گزارش آن‌ها اختصاص دارد. امید است که این راهنما، کمکی به اعضای جامعه دگرباشان جنسی ایران در ثبت و انتشار موارد نقض حقوق بشر آنان باشد.

قوانینی که باید دوباره خواند تا فراموش نشوند

ناگفته پیداست که صرف جرم‌انگاری رابطه همجنس‌خواهانه، به‌طور بنیادین حقوق انسانی آنان را نقض می‌کند؛ چرا که مطابق قوانین و معیارهای بین‌المللی، «دگرباشی جنسی» جرم نیست و همان‌گونه که افراد را نباید و نمی‌توان به‌خاطر رنگ پوست، قومیت، نژاد و زبان مادری‌شان مورد آزار و تبعیض قرار داد، هویت جنسی افراد نیز نباید به‌عنوان دستاویزی جهت بی‌عدالتی و زورگویی علیه افراد به‌کار گرفته شود، هرچند در قوانین داخلی ایران، مانند قانون جدید مجازات اسلامی، مشخصاً «جرم همجنس‌گرایی» معین شده است. هرچند نقض حقوق دگرباشان جنسی به اینجا ختم نمی‌شود و با قرار گرفتن یک دگرباش جنسی در موقعیت «متهم»، او که باید (مانند هر متهم دیگری) تحت پوشش قوانین جاری در جریان رسیدگی به

پرونده خود باشد، ممکن است از این حق نیز محروم بشود و به دلیل گرایش و هویت جنسی خود، در معرض برخوردهای تبعیض‌آمیز و خشونت و آزار مضاعف قرار گیرد. در نتیجه، چنین فردی، علاوه بر نقض حقوق طبیعی خود به عنوان یکی از آحاد جامعه، با نقض حقوق قانونی خود در چهارچوب قوانین جاری نیز روبرو می‌شود.

روشن است که قوانین آیین دادرسی همراه با قوانین حقوق شهروندی و حقوق بشری یک کشور، نقش حیاتی و مهمی را در ایجاد توازن بین شهروندان آن کشور و قدرت سیاسی حاکم بر آن بازی می‌کند. در نتیجه، هر اندازه به اجرای این‌گونه قوانین بی‌اعتنایی شود، جامعه - به‌ویژه افرادی که در اقلیت هستند و در معرض تبعیض قرار دارند - در شرایط نامتوازن‌تر و در نتیجه ناامن‌تری قرار خواهد گرفت. بر این مبنا، تلاش برای اجرایی شدن و رعایت این قوانین و پیگیری اجرای آنها، در هر جامعه‌ای از اهمیت حیاتی برخوردار است.

مجموعه قوانین و مقرراتی که در قانون آیین دادرسی کیفری، قانون حقوق شهروندی و آیین‌نامه سازمان زندان‌ها ذکر شده است، مواردی را به‌عنوان «حقوق متهم و زندانی» به رسمیت شناخته است که

دانستن آن موارد، به متهم و قربانی رفتارهای خشونت‌آمیز کمک خواهد کرد تا موارد نقض قانون را بلافاصله تشخیص داده و براساس شرایط، بتواند از حقوق خود دفاع کند یا آن موارد را به خاطر سپرده و به منظور جمع‌آوری دلایل و شواهد قابل اثبات، نسبت به وقوع آنها هشیار باشد.

گاه تشخیص موارد نقض حقوق متهم - همچون اعمال شکنجه از سوی مأموران انتظامی، سپاه یا بسیج - چندان مشکل نیست. هرچند در موارد دیگر، برای تشخیص نقض حقوق قانونی متهمان، نیاز به آشنایی بیشتر با حقوق قانونی خواهد بود. بر همین اساس، در اینجا به‌طور خلاصه به مواردی که در حقوق داخلی در جلوگیری از نقض حقوق متهمان اهمیت دارد، اشاره می‌شود و سپس، به بررسی حقوق بنیادین یک متهم - یا محکوم به حبس - در جریان رسیدگی پرونده وی و پس از آن پرداخته می‌شود.

۱-۱- آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸

آیین دادرسی کیفری به مجموعه اصول و مقرراتی اطلاق می‌شود که برای کشف و تحقیق جرایم و نحوه رسیدگی و صدور حکم

دادگاه‌ها و اجرای احکام و تعیین وظایف و اختیارات مقامات قضایی
وضع شده است.

مواردی که می‌توان در رابطه با حقوق متهمان در این قانون به آنها
اشاره کرد، به‌طور خلاصه عبارت است از:

۱. احضار و بازجویی یا دستور جلب: اگر دستگیری در

مورد «جرم مشهود»^۱ صورت نگرفته باشد، دادگاه مکلف
است قبل از صدور دستور جلب، برگ احضارنامه به آدرس
متهم ارسال کند. پس از صدور برگ احضارنامه، اگر فرد
مظنون یا متهم در تاریخ و محل مذکور حاضر نشد، سپس
دستور جلب او صادر می‌شود. طبق ماده ۱۱۲، احضارنامه در
دو نسخه فرستاده می‌شود؛ یک نسخه را متهم در اختیار
می‌گیرد و نسخه دیگر را امضا می‌کند و به مامور احضار
بازپس می‌دهد. همچنین، مطابق ماده ۱۱۳، اسم و شهرت
(نام و نام‌خانوادگی) شخصی که احضار شده است و تاریخ و
علت احضار و محل حضور و نتیجه عدم حضور وی، باید

---

۱. مطابق قانون، «جرم مشهود» جرمی است که در ملاءعام واقع شده است و مرتکب
آن درحین ارتکاب یا بلافاصله پس از ارتکاب، دستگیر شود.

در احضارنامه قید شود. قاضی فقط برای متهمانی می‌تواند به‌طور مستقیم دستور جلب صادر کند که مجازات «جرم» آنها اعدام است (ماده ۱۱۸).

۲. فرصت قانونی برای شروع تحقیق: ماده قانونی ۱۲۷

مهلت معینی را برای آغاز تحقیق تعیین کرده است و طبق آن، قاضی مکلف است بلافاصله پس از حضور (یا دستگیری) متهم، تحقیقات را آغاز کند و در صورت عدم امکان اقدام بلافاصله، حداکثر ظرف ۲۴ ساعت نسبت به انجام تحقیقات اقدام کند. در غیر این صورت، ادامه بازداشت فرد متهم غیر قانونی تلقی می‌شود و مرتکب آن، می‌بایست به مجازات مقرر قانونی محکوم شود.

۳. حضور وکیل: طبق ماده ۱۲۸، متهم می‌تواند در مرحله

تحقیق وکیل خود را همراه داشته باشد. وکیل متهم نمی‌تواند در امر تحقیق دخالت کند؛ اما پس از خاتمه تحقیقات، می‌تواند فهرست مطالبی را که برای کشف حقیقت و دفاع از متهم یا اجرای قوانین لازم بداند، به

قاضی اعلام کند و اظهارات و کیل در صورت جلسه منعکس می‌شود.

۴. **قرار بازداشت:** پس از احضار یا جلب و دستگیری متهم،

اگر قاضی یا بازپرس نخواهد قرار برائت صادر کند و بخواهد پرونده را به جریان بیاورد، موظف به صدور «قرار تأمین» خواهد بود تا دسترسی مجدد به متهم را تضمین کند. این قرار، فقط در موارد بسیار خاصی می‌تواند «قرار بازداشت» باشد. طبق این قانون، در مواردی که اتهام به‌طور مشخص «لواط^۲» نیست، بلکه تردید در رابطه جنسی در سطوح دیگری است (به‌عنوان مثال، دستگیری در یک مهمانی اتفاق افتاده است و به خودی خود نمی‌تواند اتهام دیگری را بر متهم وارد کند) بازپرس یا قاضی می‌تواند نسبت به صدور قرارهایی از قبیل کفالت یا وثیقه تصمیم بگیرد.

---

۲. در قانون ایران، لواط مفهوم قانونی خود را دارد و به معنای انجام عمل دخول کامل مقعدی در رابطه جنسی بین دو مرد است. صرف اتهام «همجنس‌گرایی»، به معنای لواط نیست. اتهام لواط تنها در صورتی قابل قبول است که متهمان، در حین عمل دخول جنسی دستگیر شده باشند. دستگیری در یک پارتی با سایر همجنس‌گرایان، یا حتی دستگیری به‌خاطر وجود رابطه عاشقانه بین دو همجنس، لواط محسوب نمی‌شود.

هرچند صدور «قرار بازداشت»، فقط در موارد خاصی ممکن است که در ماده ۳۲ از این قانون ذکر شده است و شامل جرایم مشمول حد نیز می‌شود. به نظر می‌رسد که موارد ذکر شده به نحوی است که قاضی بتواند با پررنگ نشان دادن موضوع اتهام، همچنان قرار بازداشت صادر کند؛ اما این حکم قابل اعتراض است و متهم می‌تواند در فرصت‌های قانونی، نسبت به آن اعتراض کند. چنین قرارهایی باید با اهمیت جرم، دلایل اتهام، احتمال فرار متهم و از بین رفتن آثار جرم، سابقه متهم، وضعیت مزاجی، سن و حیثیت او متناسب باشد (ماده ۱۳۴). به این ترتیب، نمی‌توان بر فرض برای شرکت در یک مهمانی که خود به تنهایی جرم نیست و به‌زحمت شاید بتوان اتهامی را در کنار آن متوجه یک فرد خاص کرد، قرار وثیقه ده میلیونی صادر کرد. باید توجه داشت که نگهداری متهم بیش از ۲۴ ساعت، بدون صدور «قرار تأمین» و یا «قرار بازداشت» از سوی قاضی، خلاف قانون می‌باشد و به معنای نقض حقوق متهم است.

۵. تفتیش و بازرسی منازل و اماکن و کشف آلات و

ادوات جرم: طبق ماده ۱۰۳ این قانون، از میان وسایل، عکس‌ها، اوراق و نوشته‌ها و سایر اشیای متعلق به متهم، فقط آن‌چه مرتبط به واقعه جرم باشد، می‌تواند توسط مأموران جلب و ضبط شود و در صورت لزوم، به شهرد تحقیق ارائه شود. قاضی مکلف است در مورد سایر نوشته‌ها و اشیای متعلق به متهم با کمال احتیاط رفتار نماید و موجب افشای مضمون و محتوای آنهایی که در ارتباط با جرم نیست، نشود.

۱-۲- قانون حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳

طبق ماده واحده این قانون، کلیه محاکم عمومی، انقلاب و نظامی دادسراها و ضابطان قوه قضائیه، مکلف هستند در انجام و اجرای وظایف قانونی و رعایت مفاد آن با دقت کوشش کنند و متخلفان، به مجازات مندرج در قوانین موضوعه در نقض قانون محکوم خواهند شد. موارد مهمی که در این قانون در ارتباط با «حقوق متهم» وجود دارد، عبارت است از:

۱. در مرحله کشف و تعقیب جرایم و اجرای تحقیقات:

تمام اقدامات، صدور قرارهای تأمین و بازداشت موقت، باید مبتنی بر رعایت قوانین و با حکم و دستور قضایی مشخص و شفاف صورت گیرد و از اعمال هر گونه خشونت یا بازداشت‌های اضافی و بدون ضرورت اجتناب شود. به‌علاوه، تا زمانی که جرم در دادگاه صالح اثبات و رأی قطعی صادر نشده باشد، اصل بر برائت متهم است و هر کس حق دارد در پناه قانون از امنیت لازم برخوردار باشد (مواد ۱ و ۲).

۲. در جریان دستگیری، بازجویی و تحقیق: ایدای افراد،

نظیر بستن چشم و سایر اعضای بدن و تحقیر متهمان ممنوع است و بازجویان و مأموران تحقیق، موظف هستند از پوشاندن صورت متهم یا نشستن پشت سر او یا بردن متهم به اماکن نامعلوم و به‌طور کلی از اقدامات خلاف قانون خودداری کنند (ماده ۶ و ۷).

۳. در مرحله تحقیقات: بازجویی‌ها و تحقیقات باید مبتنی

بر اصول و شیوه‌های علمی، قانونی و آموزش‌های قبلی

و با نظارت لازم صورت گیرد و با کسانی که ترتیبات و مقررات را نادیده گرفته‌اند و در اجرای وظایف خود به روش‌های خلاف آن متوسل شوند، بر اساس قانون برخورد شود (ماده ۱۰).

۴. پرسش‌ها باید مفید، روشن و مربوط به اتهام انتسابی باشد و پرسیدن مسائلی مربوط به اسرار شخصی و خانوادگی و سؤال از «گناهان» گذشته افراد و پرداختن به موضوعات غیر مؤثر در پرونده مورد بررسی، ممنوع است (ماده ۱۱).

۵. پاسخ‌ها باید بدون تغییر و تبدیل نوشته شود و برای اظهارکننده خوانده شود و افراد باسواد در صورت تمایل، خودشان مطالب خود را بنویسند تا شبهه تحریف یا القا ایجاد نشود (ماده ۱۲).

۶. اصل منع دستگیری و بازداشت افراد ایجاب می‌کند که پرونده ظرف مهلت قانونی به مراجع صالح قضایی ارسال شود و خانواده دستگیرشدگان در جریان قرار گیرند (ماده ۵).

۷. امکان دسترسی به وکیل و حق دفاع متهمان باید رعایت شود و دادگاه‌ها و دادرها موظف هستند تا فرصت استفاده از وکیل و کارشناس را برای آنان فراهم آورند (ماده ۳).

۸. شکنجه متهم به منظور اخذ اقرار یا اجبار او به امور دیگر ممنوع است و اقرارهای اخذ شده حجیت شرعی و قانونی نخواهند داشت (ماده ۹).

۹. بازرسی‌ها و معاینات محلی، از جمله دست بردن به اسناد و مدارک یا اشیایی که ارتباطی به جرم ندارد یا متعلق به متهم نیست، افشای مضمون نامه‌ها، نوشته‌ها، عکس‌ها و فیلم‌های خانوادگی و ضبط بی‌مورد آن‌ها، ممنوع است (ماده ۸).

۱۰. دخل و تصرف ناروا در اموال و اشیای ضبط یا توقیف شده متهمان ممنوع است و باید در اولین فرصت ممکن یا ضمن صدور حکم یا قرار در محاکم و دادرها، نسبت به اموال و اشیا تعیین تکلیف شود و تا زمانی که نسبت به آنها هیچ تصمیم قضایی صورت نگرفته است، در حفظ و مراقبت

از آنها اهتمام لازم معمول شود و در هیچ موردی، نباید از آنها استفاده شخصی و اداری به عمل آید (ماده ۱۴).

۱-۳- آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها (۱۳۸۴)

سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، طبق ماده یک آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها، به‌طور مستقیم زیر نظر رییس قوه قضاییه اداره می‌شود.

تفاوت بازداشتگاه و زندان: «زندان» محلی است که در آن محکومانی که حکم آنان قطعی شده است نگهداری می‌شوند؛ اما «بازداشتگاه»، محل نگهداری «متهمان» است و آن‌ها به‌طور موقت و با قرار کتبی قضایی، تا اتخاذ تصمیم نهایی دادگاه، به آن‌جا معرفی می‌شوند (ماده ۳ و ۴).

نگهداری متهمان^۳ با محکومان^۴ در یک مکان ممنوع است؛ مگر محکومان به حبس‌های کوتاه مدت تا ۶ ماه که اگر جایی برای

---

۳. متهم یعنی کسی که هنوز محاکمه نشده و جرمش به اثبات نرسیده است.

۴. محکوم یعنی کسی که توسط دادگاه محاکمه شده و جرمش به اثبات رسیده است.

نگهداری آن‌ها نباشد، می‌توانند در بازداشتگاه مخصوص متهمان در یک جا نگهداری شوند (تبصره ۱ و ۲، ماده ۴). در نتیجه، نمی‌توان فرد بازداشت شده را - که هنوز متهم است و محکوم نشده است - در داخل «زندان» نگهداری کرد.

وظایف رئیس‌ان زندان‌ها و بازداشتگاه‌ها به صورت دقیق در ماده ۲۴ شرح داده شده است و از جمله، شامل موارد مهم زیر است:

- رسیدگی به تقاضای محکومان و متهمان و اعلام به مقام‌های مسئول
- تأمین بهداشت، تغذیه، تربیت بدنی و تفریح‌های سالم در محیط زندان یا مراکز وابسته

وظایف «دفتر حمایت از حقوق شهروندی زندانیان» که بر اساس ماده ۴۴ تشکیل شده نیز عبارت است از:

- مطالعه، بررسی و پیگیری موارد نقض حقوق شهروندی در زندان‌ها، بازداشتگاه‌ها و اعلام آن به رئیس سازمان،
- مطالعه پرونده‌های قضایی افراد تحت قرار و تذکر گذشت موعدهای قانونی به قاضیان ناظر و مقام‌های قضایی مربوطه،

● تهیه کتابچه‌ای در مورد حقوق و تکالیف قانونی محکومان و متهمان و تفهیم ماهانه این حقوق و تکالیف به افراد تازه وارد،

● همکاری مستمر و نظام‌مند با هیأت نظارت بر اجرای قانون «احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی»، ستاد حقوق بشر قوه قضاییه و سایر نهادهای حقوق بشری؛ پس از هماهنگی با رئیس سازمان زندان‌ها.

استفاده از دستبند در اعزام، بدرقه، نقل و انتقال محکومان و متهمان (به مراجع قضایی یا سایر مراجع یا محل‌های مربوطه که به‌وسیله نیروهای انتظامی صورت می‌گیرد) برای محکومان و متهمان مجاز نیست؛ مگر آن‌که این امر در یک اعزام و انتقال خاص با تشخیص رئیس زندان ضرورت داشته باشد، یا برای جرم خاصی دستورالعمل استفاده از دستبند صادر شده باشد (تبصره ۱ ماده ۲۳۵).

۱-۴- قوانین بین‌المللی حقوق بشر

تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر در مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۳۲۷، اولین گام حکومت‌ها در تاریخ بشریت برای پذیرش حقوق بنیادین تمام انسان‌ها و رعایت این حقوق بود. این

تا زمانی که جرم در دادگاه صالح اثبات و رأی
قطعی صادر نشده باشد، اصل بر برائت متهم است
و هر کس حق دارد در پناه قانون از امنیت لازم
برخوردار باشد

اعلامیه، در اصل معیاری برای رعایت حقوق پایه‌ای انسان‌ها در تمام نقاط جهان محسوب می‌شود؛ فارغ از تفاوت‌های فردی، جنسیتی، اجتماعی، فرهنگی و نژادی موجود بین انسان‌ها. پس از تصویب این اعلامیه، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (۱۳۴۷) و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۴۵) شکل گرفتند که کشور ایران نیز به آنها پیوسته است.^۵ این دو میثاق همراه با دو پروتکل اختیاری حقوق مدنی و سیاسی، به اصطلاح

---

۵. دولت ایران در تاریخ ۱۵ فروردین ۱۳۴۷ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی را امضا و در اردیبهشت ۱۳۵۴ آن را رسماً تصویب کرد. دولت ایران میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را ابتدا در فروردین ۱۳۴۷ امضا کرد و سپس آن را در مرداد ۱۳۵۴ بدون هیچ حق شرط و تحفظی رسماً پذیرفت.

«قوانین حقوق بشر» را تشکیل می‌دهند. (متأسفانه ایران هنوز به دو پروتکل اختیاری نپیوسته است).^۶

پس از اعلامیه جهانی حقوق بشر، مجموعه‌ای از قراردادها و اسناد بین‌المللی حقوق بشر به تصویب کشورهای مختلف رسیده است که در کنار هم مجموعه حقوق بشر بین‌المللی را به وجود آورده‌اند. قانون بین‌المللی حقوق بشر با پیوستن کشورها به معاهده‌های بین‌المللی، تعهدات و وظایفی را بر عهده کشورها قرار می‌دهد تا حقوق بشر را به شکل فعال رعایت کنند و آن را به اجرا درآورند. تعهد به احترام و رعایت حقوق بشر، به این معناست که کشورها باید از محدود کردن برخورداری اعضای جامعه از حقوق بشر یا دخالت در آن، خودداری کنند.

طبق اصل ۷۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، قراردادها و توافق‌نامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد و پس از تصویب این مجلس، حکم «قانون» پیدا می‌کنند. در این

---

^۶ متن فارسی این میثاق‌ها و سایر کنوانسیون‌های بین‌المللی، در وب سایت مرکز اطلاعات سازمان ملل در ایران موجود است:

<http://www.unic-ir.org>

میان، در ارتباط با موضوع این مبحث، «میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی» که ایران نیز به آن پیوسته است، اهمیت بسیار زیادی دارد.

میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی

طبق ماده ۲ در این میثاق، دولت‌ها متعهد هستند که حقوق شناخته شده کلیه افراد را بدون هیچ تمایزی از قبیل نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب، عقیده سیاسی یا باورهای دیگر، اصل و منشأ ملی یا اجتماعی، ثروت، نسب یا سایر وضعیت‌ها، محترم شمرده و تضمین کنند.^۷ از طرف دیگر، هر فردی که حقوق و آزادی‌های او نقض می‌شود، باید ابزار قانونی قابل اطمینانی برای احقاق حقوق خود در دسترس داشته باشد و مقامات قضایی و اداری حکومت‌ها، باید امکان احقاق حق افراد را مهیا کنند (ماده ۳).

---

۷. در نوامبر ۲۰۱۱ (آبان ۱۳۹۰)، کمیته بین‌المللی حقوق بشر سازمان ملل متحد (که تنها مرجع رسمی تفسیر و نظارت بر اجرای میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی است) رسماً از دولت ایران خواست تا به استناد ماده دوم این میثاق، «تمام قوانینی که امکان این را فراهم می‌آورند... که... افراد به‌خاطر هویت جنسی خود و یا گرایش جنسی خود مجازات شوند، لغو یا اصلاح کند. آزادی فوری و بدون قید و شرط افرادی که به‌خاطر گرایش جنسی و یا رفتار جنسی‌شان - که بدون هیچ فشاری و با تمایل کامل طرفین صورت گرفته - دستگیر شده‌اند، باید تضمین گردد.»

در این میثاق تاکید می‌شود که «حق زندگی از حقوق ذاتی انسان‌ها است» و بر اساس ماده ۶ آن، حکم مرگ، در کشورهایی که مجازات اعدام لغو نشده، فقط باید برای مهم‌ترین جنایات، آن هم بنا بر قانون لازم‌الاجرا در زمان ارتکاب جرم، صادر شود. حکم مجازات مرگ، نباید برای جرم‌هایی که افراد زیر ۱۸ سال مرتکب شده‌اند صادر شود و نیز، این حکم نباید در مورد زنان باردار اجرا شود.

بر اساس ماده ۷ این میثاق، شکنجه یا رفتار تحقیرآمیز و مجازات غیر انسانی و وحشیانه در مورد افراد ممنوع است و همچنین کسی را نباید بدون رضایت آزادانه‌اش در معرض آزمایش‌های پزشکی و علمی قرار داد.

این میثاق تأکید می‌ورزد که آزادی و امنیت فردی حق هر کس است و طبق ماده ۹ آن:

- بازداشت یا دستگیری افراد نباید خودسرانه باشد. هر کسی که دستگیر می‌شود، باید در زمان بازداشت، دلایل دستگیری به اطلاع او رسانده شود و باید بدون درنگ، هر اتهامی که علیه او وجود دارد، به اطلاع متهم برسد.

- حضور بی‌درنگ در مقابل قاضی یا دیگر مقامات قضایی پس از دستگیری یا بازداشت الزامی است. فرد باید در مدت معقولی تحت دادرسی قرار گیرد، یا آزاد شود.
- هر کسی پس از دستگیری یا بازداشت، حق دارد روند دادخواهی خود را دنبال کند تا اگر بازداشت او غیر قانونی است، دستور آزادی او بدون تأخیر صادر شود.
- حق جبران خسارت برای هر کس که قربانی دستگیری یا بازداشت غیر قانونی شده است، وجود دارد.
- طبق ماده ۱۰، رفتار مبتنی بر انسانیت و احترام با تمام افرادی که آزادی آنها سلب می‌شود (زندانیان و بازداشت‌شدگان) ضروری است.
- افراد «متهم» باید از «محکومان» جدا نگاه داشته شوند و می‌بایست مشمول رفتار جداگانه‌ای، متناسب با وضعیت افراد غیر محکوم شوند.
- افراد جوان متهم باید از بزرگسالان جدا نگاه داشته شوند و باید در اسرع وقت در مورد آنها قضاوت شود.

- همه افراد در مقابل دادگاه‌ها از حقوق برابر برخوردارند. هر کس باید حق داشته باشد که به اتهامات او به وسیله یک دادگاه قانونی، صلاحیت‌دار، مستقل و بی‌طرف، به‌طور منصفانه و علنی، رسیدگی شود.

تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر در مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۳۲۷، اولین گام حکومت‌ها در تاریخ بشریت برای پذیرش حقوق بنیادین تمام انسان‌ها و رعایت این حقوق بود. این اعلامیه، در اصل معیاری برای رعایت حقوق پایه‌ای انسان‌ها در تمام نقاط جهان محسوب می‌شود.

همچنین، طبق ماده ۱۴ این میثاق:

- هر کس که به ارتکاب جرمی متهم شده باشد، این حق را دارد تا زمانی که جرم او بر طبق قانون اثبات نشده است بی‌گناه فرض شود.
- شخص باید به‌منظور تهیه دفاعیه خود و گفت‌وگو با وکیلی که خود برگزیده است، از وقت و تسهیلات کافی برخوردار باشد.
- متهم باید بدون تأخیر موجه، محاکمه شود.
- متهم باید در حضور خودش محاکمه شود و شخصاً یا از طریق وکیلی که خود انتخاب کرده است، از خود دفاع کند؛ باید از این حق خود مطلع شود که اگر وکیل ندارد، در صورتی که مصالح دادگستری اقتضا کند و (نیز) در صورتی که از توانایی کافی برای پرداخت دستمزد وکیل برخوردار نباشد، بدون پرداخت هزینه‌ای، وکیلی برای او تعیین شود.
- اجباری در شهادت دادن متهم علیه خود یا اقرار به مجرمیتش بر او اعمال نشود.
- باید از شهودی که علیه او شهادت داده‌اند، بازپرسی کنند یا بخواهند که از آنها بازپرسی شود و تحت شرایط مشابهی

که علیه او شهادت داده شده است، شاهدانی نیز جهت شهادت دادن به نفع او حاضر شوند.

- باید مطابق سن افراد جوان، مصلحت و امکان اعاده حیثیت آنان در نظر گرفته شود.

- طبق ماده ۱۷، دخالت خودسرانه در زندگی خصوصی، خانوادگی، خانه یا مکاتبات اشخاص ممنوع است و شرافت و حیثیت فرد نباید مورد تعرض غیر قانونی واقع شود. هر کس حق دارد که در مقابل این تعرضات و دخالت‌ها، از حمایت قانون برخوردار شود.

و نهایت این که طبق ماده ۲۶ این میثاق، «تمام افراد در مقابل قانون برابرند» و بدون تبعیض، مستحق حمایت مساوی قانون هستند. از این لحاظ، قانون باید مانع هر نوع تبعیض بین افراد شود. قانون باید در مقابل هر نوع تبعیض و در هر موردی، مانند نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب، عقاید سیاسی یا باورهای دیگر، منشأ ملی یا اجتماعی، دارایی، محل تولد، نسب یا هر وضعیت دیگری، حفاظت‌های موثر و برابر را برای تمام افراد جامعه تضمین کند.

بررسی موارد نقض قوانین و اعمال تبعیض

با توجه مطالب بخش اول در مورد حقوق افراد در طول مراحل دادرسی، می‌توان به این نتیجه رسید که موارد نقض حقوق دگرباشان جنسی می‌تواند در مراحل مختلف از جمله احضار، دستگیری، جلب، بازداشت، محاکمه و زندانی شدن پس از محکومیت اتفاق بیافتد.

از طرف دیگر، نقض حقوق دگرباشان جنسی فقط از طرف مراجع قضایی یا دولتی صورت نمی‌گیرد؛ این امر می‌تواند به صورت خشونت‌های خانگی، آزار و اذیت‌های روحی و خشونت‌های اطرفیان نیز بروز کند. اطرفیانی که حقوق فرد دگرباش جنسی را نقض می‌کنند، ممکن است افرادی مانند پزشک معالج، همسایگان، همکاران، آشنایان، یا حتی پدر و مادر و سایر اعضای خانواده وی

باشند. جدا از این که نقض حقوق دگرباشان جنسی در کجا و توسط چه فرد یا افرادی صورت گرفته باشد، باید تلاش کرد تا موارد نقض حقوق افراد را با جمع‌آوری اطلاعات دقیق، مدارک معتبر و شواهد قابل قبول، به نحو مؤثری به ثبت برسانیم و سپس با سازمان‌های بین‌المللی یا افراد دل‌سوز و صلاحیت‌دار در میان بگذاریم.

۲-۱- نقض حقوق دگرباشان جنسی توسط اطرافیان

همان‌گونه که ذکر شد، اطرافیان یک فرد دگرباش جنسی می‌توانند اعضای خانواده او، همکاران و همسایگان، یا حتی آموزگار یا پزشک وی باشند. با این وجود، چنان که تجربه نشان داده است، خشونت‌های خانگی از طرف اعضای خانواده شخص، بیش از دیگران می‌تواند آسیب‌زننده باشد.

در این زمینه، پیگیری مسأله، چه از جنبه اجتماعی و چه جنبه فردی، اهمیت حیاتی دارد. از جنبه اجتماعی، این‌گونه پیگیری‌ها موجب آگاهی خانواده‌ها و نیز وقوف آن‌ها از عواقب رفتارشان خواهد بود و از جنبه فردی، این امکان را به فرد می‌دهد تا بخشی از حقوق پامال شده خود را بازپس بگیرد، یا دست کم برای به دست آوردن آن تلاش کند.

برای مستندسازی موارد نقض حقوق انسانی فرد توسط خانواده، تمام موارد ذکر شده در این متن آموزشی قابل استفاده است. با این حال، در زمینه پیگیری این گونه موارد، بهتر است به راهنمایی‌های ارایه شده در این بخش نیز توجه شود:

الف- اعضای خانواده:

اعمال خشونت و آزار از طرف اعضای خانواده، به دو صورت جسمی یا روحی امکان‌پذیر است. برای دوری از آزارهای روحی و جسمی از طرف اعضای خانواده، شاید در درجه اول، استفاده از کمک یک مشاور و فرد آگاه به خشونت‌های خانگی ضروری باشد؛ اما در عین حال، باید توجه داشت که جمع‌آوری مدارک و شواهد موجود، امکان پیگیری موارد خشونت و آزارهای احتمالی در آینده را برای قربانیان این حوادث ایجاد خواهد کرد.

برای مستندسازی خشونت‌های جسمی و بدنی، می‌توان از جراحات‌ها و آثار و کبودی‌های موجود عکس گرفت، یا برای ثبت آن‌ها گواهی پزشکی تهیه کرد. به علاوه، از دوستان قابل اعتماد که شاهد این وقایع بوده‌اند نیز می‌توان خواست تا با تهیه گزارشی از مشاهدات

خود - با قید تاریخ و مکان وقوع حادثه و در صورت امکان، ذکر نام و تلفن یا ایمیل شاهد یا شاهدان حادثه - به مستندسازی این موارد کمک کنند. در مورد آزارهای روحی و روانی نیز می‌توان از گواهی پزشک، روان‌پزشک و مشاور روانی به عنوان شواهد وقوع خشونت استفاده کرد.

گاه خشونت می‌تواند به شکل‌های غیرمستقیم، اما ملموس صورت گیرد؛ مانند معرفی فرد دگرباش جنسی - یا تهدید به معرفی وی - به نیروی انتظامی و تلاش برای پیگیری پرونده خصوصی او در دادگاه. دیده شده است که به‌ویژه برخی از اعضای خانواده‌ها، به‌خاطر مواردی مانند «حفظ آبروی خانوادگی»، «مبارزه با فساد» یا «امر» به معروف و نهی از منکر، فرد دگرباش جنسی در خانواده خود را به نیروهای انتظامی یا بسیج معرفی می‌کنند. این امر، با هر نیت و تحت هر عنوانی، نقض حریم شخصی افراد تلقی می‌شود و از موارد جدی نقض حقوق بشر است.

ب- سایر افراد:

هرچند در ارتباط با سایر افراد، این خشونت‌ها می‌تواند به روش‌های مختلف و گاه قابل اثبات و از طرف افراد مختلفی که با فرد دگرباش جنسی در تماس قرار می‌گیرند، صورت گیرد. این موارد، از خشونت‌های جسمی و حتی آزارهای جنسی گرفته، تا آزارهای غیر مستقیم یا اعمال تبعیض علیه آن‌ها، موارد متعددی را شامل می‌شود که چند نمونه از آن‌ها عبارت است از:

● افشاسازی اسرار فرد بین خانواده و اطرفیان او: این

امر ممکن است از طرف وکیل، پزشک، یا استاد و معلم فرد انجام گیرد و در بسیاری موارد، بر اساس مقررات شغلی آنها قابل پیگیری قانونی و حقوقی است. حتی اگر چنین پیگیری‌هایی در شرایط موجود ممکن نباشد تا فرد بتواند علیه آنها طرح شکایت کند، اما حفظ مدارک و شواهد در پیوند با چنین مواردی، می‌تواند به طرح مسأله در آینده کمک کند. در موارد دیگر، ممکن است فرد دگرباش تهدید به باج‌خواهی شده باشد و به او گفته شود که در صورت عدم پرداخت پول، یا تن دادن به رابطه جنسی اجباری، هویت جنسی او برای خانواده و اطرافیان وی یا مقامات

انتظامی، فاش خواهد شد. چنین موارد اخاذی و زورگویی نیز در زمره نقض حقوق بشر محسوب می‌شود و لازم است که جزییات آن - از جمله مشخصات و آدرس فرد زورگو و جزییات درخواست‌های او - ثبت و ضبط گردد.

● **آزارهای زبانی، توهین و آزارهای روحی:** توهین‌های زبانی و آزارهای روحی می‌تواند از طریق دوست، حتی دوست نزدیک فرد، همسایه، همکلاسی، معلم و استاد، پزشک و وکیل فرد اعمال شود و به تدریج فرد مصدوم را در شرایط روحی وخیم قرار دهد. هر یک از این برخوردها و آزارهای خشونت‌آمیز، قابل طرح و بررسی است و داشتن دلایل و شواهد کافی برای آن‌ها، به‌خصوص در مورد افرادی که در ارتباط با شغل خود چنین خشونت‌هایی را مرتکب می‌شوند، در طرح شکایت علیه آن‌ها و کمک به مصدوم مفید خواهد بود.

● **عدم رسیدگی به درخواست‌های فرد دگرباش جنسی و اعمال تبعیض علیه او:** این مورد می‌تواند از طریق تمام افرادی که در سمت‌های مختلف و از طریق شغل خود با فرد دگرباش جنسی در تماس قرار می‌گیرند، اتفاق بیافتد. در بسیاری از موارد، اعمال این‌گونه تبعیض‌ها ممکن است

در چهارچوب سیستم داخلی قابل پیگیری قانونی نباشد؛ اما جمع‌آوری شواهد و دلایل نسبت به آنها، می‌تواند در درازمدت امکان طرح مسأله را در زمان مناسب مهیا کند.

تمامی این‌گونه موارد می‌تواند با توجه به ماهیت آن مورد خاص، مستندسازی شود. فرد دگرباش جنسی‌ای که قربانی نقض حقوق بشر واقع شده است، لازم است که تا حد امکان جزییات و نحوه وقوع آن را - از جمله مشخصات کامل فرد یا افراد دخیل در این ماجرا، نحوه وقوع آن و زمان و مکان آن را - ثبت و ضبط نماید تا بتوان در آینده از آن استفاده کرد.

ج- نحوه استفاده از دلایل و مدارک در اثبات خشونت‌های اطرافیان

موارد نقض حقوق انسانی دگرباشان جنسی توسط اطرافیان آنها، از دو طریق قابل پیگیری است:

- پیگیری‌های قانونی و قضایی
- پیگیری‌های اجتماعی و حقوقی

پیگیری‌های قانونی و قضایی: پیگیری‌های قضایی در چهارچوب قوانین داخلی همواره به‌عنوان یک گزینه امکان‌پذیر است. البته باید توجه داشت که طرح چنین شکایت‌هایی ممکن است فرد را در خطر مواجهه با اتهامات اطرافیان نسبت به روابط جنسی آن‌ها - که متأسفانه در ایران جرم محسوب می‌شود - قرار دهد و آن‌ها را دچار درد سر کند. با توجه به جدی بودن نوع اتهام و جدی بودن عواقب مطرح شدن آن، هر فردی باید شرایط خود را به خوبی بسنجد و در صورت صلاح دانستن از این طریق اقدام کند.

در صورت انتخاب پیگیری ماجرا از طریق قضایی و قانونی، استفاده از راهنمایی‌های یک وکیل دارای تجربه در این زمینه اهمیت دارد و فرد شاکی، باید بدون درافتادن به دام هراس و نگرانی‌های غلو شده، برای پیگیری و برخورد قانونی نسبت به چنین خشونت‌ورزی‌هایی اقدام کند.

پیگیری‌های اجتماعی و حقوقی: پیگیری‌های اجتماعی و حقوقی در شکل‌های مختلف می‌تواند صورت گیرد. جمع‌آوری مستندات و ارائه محرمانه آن‌ها یا سازمان‌های مدافع حقوق دگرباشان جنسی یا سازمان‌های فعال در زمینه خشونت‌های خانگی و یا تصمیم به بازگویی

و انتشار مشکلات و جزئیات خشونت‌ها در سطح جامعه، می‌تواند به پیگیری این گونه مسایل و موارد نقض حقوق بشر یاری برساند.

علاوه بر موارد یاد شده، حفظ مستندات در این زمینه، به پیشرفت روند پرونده شخصی که قادر به ادامه زندگی در ایران نباشد و خواستار پناهنده شدن به کشور دیگری است، به‌طور مؤثری کمک خواهد کرد.

۲-۲- نقض حقوق دگرباشان جنسی در زمینه‌های قانونی و قضایی

نقض حقوق انسانی دگرباشان جنسی، در دو زمینه قانونی و قضایی قابل بررسی است. در زمینه قانونی، افراد دگرباش جنسی تنها به‌خاطر رابطه متقابل انسانی، احساسی و عاطفی خود با دیگران، مجرم شناخته می‌شوند و بدین ترتیب، حقوق اولیه آن‌ها از طریق این جرم‌انگاری نقض می‌شود. از سوی دیگر، حقوق دگرباشان جنسی در جریان رسیدگی‌های قضایی و انتظامی از طریق برخوردهای اهانت‌آمیز، تبعیض‌آمیز و توأم با خشونت مورد نقض قرار می‌گیرد. در این میان می‌توان به موارد محتمل زیر اشاره کرد:

الف- نقض مفاد قانون آیین دادرسی کیفری

نقض آیین دادرسی کیفری می‌تواند در جریان رسیدگی و در موارد متعددی صورت گیرد:

- در صدور دو نسخه‌ای احضارنامه یا در نوشتن متن و محتویات آن،
- در شروع تحقیق که باید بلافاصله باشد و نقض مهلت ۲۴ ساعته که حداکثر مهلت مقرر است
- جلوگیری از دسترسی به وکیل،
- در صدور قرارهای نامناسب و بی‌تناسب با اتهام،
- در هنگام تفتیش و بازرسی منزل و در ضبط وسایل و مدارک خارج از محدوده اتهام،
- تعدی به مسایل خصوصی افراد و افشای مضمون و محتویات نوشته‌ها و اشیای متهم به نزدیکان و افراد پیرامون او.

ب- نقض قانون حفظ حقوق شهروندی

قانون حقوق شهروندی در بسیاری موارد رعایت نمی‌شود؛ در حالی که این قانون لازم‌الاجرا است و تمامی بندهای آن باید اجرا شوند.

از جمله مواردی که می‌تواند در جریان رسیدگی به یک پرونده نقض شود، عبارت است از:

- بدرفتاری، شکنجه و آزار جسمی و روحی،
- بازداشت‌های اضافی و نقض اصل برائت،
- آزار و اذیت افراد با بستن چشم و رفتارهای مشابه،
- پرسیدن پرسش‌هایی مربوط به اسرار شخصی و خانوادگی متهم، تفتیش ناموجه مسایل کنونی و گذشته او و پرداختن به مسایل غیر مؤثر در پرونده،
- تحریف پاسخ‌های متهم یا وادار کردن او به پاسخ‌های القایی،
- نقض اصل منع دستگیری و بازداشت و خودداری از اعزام متهم به مراجع قضایی و تأخیر در شروع تحقیق،
- جلوگیری از دسترسی به وکیل،
- قطع تماس با خانواده،
- تفتیش لوازم، اسناد و مدارک، نوشته‌ها، فیلم‌ها و عکس‌های خصوصی متهم یا افشای مفاد آن‌ها.

ج- نقض آیین نامه سازمان زندان‌ها

طبق آیین نامه سازمان زندان‌ها، این سازمان نه تنها مسئول نگهداری از بازداشت‌شدگان و زندانیان است، بلکه باید در جهت تأمین آسایش آن‌ها و برآوردن نیازهای قانونی آن‌ها بکوشد. رفتار این سازمان، به دلیل آن‌که زندگی زندانیان و بازداشت‌شدگان را در داخل محیط‌های بسته اداره می‌کند، از حساسیت زیادی برخوردار است.

با بی‌توجهی این سازمان به موارد قانونی و عدم توجه به حقوق افراد در داخل زندان‌ها و بازداشتگاه‌ها، موارد نقض حقوق انسانی دگرباشان جنسی به طور خاص، می‌تواند متعدد و حتی فاجعه‌بار باشد. در این پیوند، از جمله می‌توان موارد زیر را برشمرد:

- نگهداری متهمان و محکومان در یک مکان،
- نگهداری نوجوانان و افراد جوان با بزرگسالان در یک محیط،
- عدم تأمین امنیت زندانیان در داخل سلول و محیط زندان،
- نقض حقوق بازداشت‌شدگان و زندانیان در تأمین بهداشت، تغذیه مناسب و پرورش جسمی،
- نقض حقوق متهمان و زندانیان در حفظ حرمت و شأن انسانی آنان،

- دستبند زدن به زندانیان و بازداشت‌شدگان در هنگام جابه‌جایی آنان،
- اجبار افراد به استفاده از لباس زندان،
- مهیا نکردن امکان تماس با وکیل یا محیط مناسب برای ملاقات وکیل متهمان و زندانیان با آنان،
- عدم ایجاد امکان مناسب برای تماس زندانیان با خانواده و نزدیکان.

نقض حقوق انسانی دگرباشان جنسی، در دو زمینه قانونی و قضایی قابل بررسی است. در زمینه قانونی، افراد دگرباش جنسی تنها به خاطر رابطه متقابل انسانی، احساسی و عاطفی خود با دیگران، مجرم شناخته می‌شوند و بدین ترتیب، حقوق اولیه آن‌ها از طریق این جرم‌انگاری نقض می‌شود. از سوی دیگر، حقوق دگرباشان جنسی در جریان رسیدگی‌های قضایی و انتظامی از طریق برخوردهای اهانت‌آمیز، تبعیض‌آمیز و توأم با خشونت مورد نقض قرار می‌گیرد. در این میان می‌توان به موارد محتمل زیر اشاره کرد:

د- نقض قوانین بین‌المللی حقوق بشر

- تهدید، دستگیری، بازجویی، محاکمه و محکومیت افراد به دلیل دگرباش جنسی بودن و یا به دلیل ارتباط عاشقانه و رضایت‌مندانه جنسی بین دو فرد همجنس،
- اعمال تبعیض‌های جنسیتی علیه دگرباشان جنسی در مراحل مختلفِ جلب، دستگیری، بازداشت، بازجویی و رسیدگی به پرونده،
- عدم فراهم کردن امکان دادخواهی و احقاق حقوق افرادی که در معرض تبعیض‌های جنسیتی قرار گرفته‌اند و حقوق آن‌ها به روش‌های مختلف نقض شده است، یا مورد شکنجه و آزار و اذیت قرار گرفته‌اند،
- نقض حق زندگی همجنس‌گرایان با صدور و اعمال احکام اعدام (براساس ماده ۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، احکام اعدام در کشورهایی که این حکم در آن‌ها اجرا می‌شود، فقط برای جرایم مرتبط با جنایات مجاز است).
- نقض حقوق دگرباشان جنسی زیر سن ۱۸ سال با قرار دادن آن‌ها در محیط‌های نامناسب و ناامن، آزار و اذیت آن‌ها و قرار دادن آنان در معرض احکام سنگین،

- اعمال شکنجه‌های بدنی، آزار روحی، تجاوز جنسی و مجازات‌های بی‌رحمانه مانند شلاق علیه دگرباشان جنسی،
- قرار دادن متهمان همجنس‌گرا در معرض آزمایش‌های اجباری پزشکی برای اثبات همجنس‌گرایی آن‌ها،
- بازداشت‌های خودسرانه،
- تأخیر در شروع دادرسی و تصمیم‌گیری به‌موقع نسبت به پرونده،
- دخالت در حریم خصوصی و خانوادگی دگرباشان جنسی و افشای اسرار آن‌ها برای سایر زندانیان، در نزد خانواده آن‌ها و یا در سطح جامعه،
- توهین و بی‌احترامی به دگرباشان جنسی در مراحل مختلف دستگیری، بازجویی و محاکمه،
- ممانعت از عدم دسترسی متهمان به دادرسی عادلانه و بدون تبعیض.

بنابراین نباید فراموش کرد که:

تک تک موارد نقض حقوق انسانی و قانونی هر فرد، به طور مجزا قابل بررسی است؛ حتی اگر در مقطع زمانی حاضر امکان پیگیری چنین مواردی از طریق مراجع قانونی وجود نداشته باشد، نیاز به رسیدگی به آن‌ها و احقاق حقوق آسیب‌دیدگان و قربانیان رفتارهای ناقضان حقوق بشر، نباید فراموش شود. بنابراین، هنگامی که پیگیری چنین مواردی میسر شود، دلایل و شواهد ما باید آماده باشد.

مواردی که می‌توانند دلایل و شواهد محسوب شوند

آنچه در جریان نقض حقوق بنیادین و حقوق قانونی یک فرد اتفاق می‌افتد، شرایطی را به وجود می‌آورد که او کمتر فرصت اندیشیدن و توجه به جزئیات را می‌یابد و در بسیاری موارد، حتی پس از رهایی از شرایط ترسناک دوره تعقیب کیفری خود، علاقه‌ای به یادآوری مسایل و فشارهایی که بر او اعمال شده، ندارد. هرچند با تمام این اوصاف، هر فردی که در معرض آزار و اذیت و بی‌پناهی در برابر قدرت نامحدود ماموران و عوامل و مراجع قانونی قرار می‌گیرد، کمتر می‌تواند آثار آن را از ذهن و روان خود بزدايد. برای دادخواهی از ظلم رفته به فرد دگرباش جنسی، مهم است که قربانی این حوادث - و یا دوستان و نزدیکان وی - در اولین فرصت ممکن اقدام به جمع‌آوری دلایل و

شواهد نقض حقوق بشر بکند تا بتوانند در فرصت مناسب آن‌ها را به مراجع معتبر و یا سازمان‌های بین‌المللی ارائه نمایند.

به عنوان مثال، از جمله موارد مهمی که معمولاً با اندک توجهی می‌تواند به یاد سپرده شود و در موقعیت مقتضی در آینده، به عنوان بخش‌هایی قابل پذیرش و استناد از روایت‌های افراد مورد استفاده قرار گیرد، تاریخ‌ها و زمان وقوع رویدادها است. در زیر به برخی موارد که می‌تواند برای هرگونه پیگیری آتی، خبررسانی و یا دادخواهی اهمیت داشته باشد، اشاره می‌شود.

۳-۱ - تاریخ‌ها و زمان‌ها:

تاریخ وقوع هر رویدادی در طرح آن به لحاظ حقوقی اهمیت دارد. هیچ رویدادی فارغ از زمان وقوع آن نیست و اولین پرسشی که یک حقوقدان و مصاحبه‌کننده ممکن است در مورد روایت یک شخص بپرسد، این است که آن اتفاق در چه تاریخی روی داده است. در بیان هر موردی از نقض حقوق بشر - با توجه به این که روایت فرد آسیب‌دیده، به صورت رشته‌ای به هم پیوسته است که از اولین لحظه‌های تعقیب و دستگیری تا آخرین لحظه‌های رهایی از آن را

در بر می‌گیرد - به یاد سپردن تاریخ و سیر رویدادها شاید کار چندان مشکلی نباشد. هرچند در بسیاری موارد، یک رویداد خاص اهمیت پیدا می‌کند که تاریخ مشخص آن ممکن است فراموش شود؛ مثلاً، بدرفتاری یک مامور در جریان انتقال متهم به دادگاه، یا بروز رفتارهای خشن و خصمانه در جریان دادرسی یا در پاسگاه پلیس.

زمان رویدادها نیز در شرح واقعه اهمیت دارد. اگر زمان دقیق یک عمل ناقض حقوق فرد به دلیل شرایط سخت فراموش شود، حداقل حدود زمانی وقوع آن، از قبیل این که چه موقع از شب یا روز بوده، اهمیت پیدا می‌کند.

۳-۲- اسامی افراد:

نه تنها نام فردی که به‌طور مستقیم در یک رفتار ناقض حقوق بشر شرکت داشته، بلکه اسامی همه افرادی که در صحنه حضور داشته‌اند نیز در اثبات و مستندسازی آن موارد اهمیت پیدا می‌کند.

نام کامل مأموران نیروی انتظامی روی یونیفرم نظامی آن‌ها نوشته می‌شود و کافی است نگاهی به آن بیاندازیم و نام‌ها را به ذهن بسپاریم. حتی اگر مأمور خود در جریان رویداد دخالتی نداشته باشد،

صرف حضور او در صحنه غیر قابل انکار خواهد بود. او طبق برنامه پایگاه نظامی خود در تاریخ و زمان خاصی در آن محل حضور داشته است و گزارش انجام وظیفه او نیز در دفاتر پایگاه ثبت می‌شود.

از طرف دیگر، نام بردن از افرادی که مجری رفتارهای غیر انسانی بوده‌اند، نه تنها اعتراض فرد را نسبت به نقض حقوق خود مستدل خواهد کرد، بلکه در شرایطی که نتوان متخلف اصلی را مورد پیگرد قانونی قرار داد، می‌تواند به‌عنوان هشدار برای آن‌ها عمل کند تا از آن‌ها پس، رفتارهای خود را با توجه به ضرورت رعایت حقوق شهروندی و انسانی متهمان و زندانیان، کنترل کنند. اگر اسامی بازجوها غیر واقعی و مستعار به‌نظر می‌رسد، باز هم می‌توان نام آن‌ها را همراه با توصیف شکل ظاهری آنان به‌خاطر سپرد و آن‌ها را بعدها قید کرد.

همچنین، نام بردن از شهود یک رویداد با آوردن دلایل و چگونگی حضور آن‌ها، به مدلل شدن شرح رویداد کمک خواهد کرد؛ حتی اگر نخواهند یا نتوانند در آن زمینه شهادت دهند.

۳-۳- نام مکان‌ها و محل‌ها

از جنبه حقوقی، محل وقوع یک رویداد، تخلف یا جرم، همواره مانند تاریخ وقوع آن اهمیت دارد. این مسأله همواره می‌تواند جزو مواردی باشد که پیوند با آن پرسش شود؛ این که عمل و رویدادی که حقوق فرد را نقض کرده است، در کجا اتفاق افتاده، آیا در منزل خود شخص یا اشخاص دیگر و در حین بازرسی و بازداشت، در داخل بازداشتگاه یا در کلانتری، یا در دادگاه یا دادرسی و در حضور خود قاضی و بازپرس انجام گرفته است و مانند آن. رویداد مذکور می‌تواند در خیابان یا کوچه خاصی نیز اتفاق افتاده باشد؛ مثلاً در داخل اتومبیل و در زمان نقل و انتقال متهم. اگر نام کوچه و خیابان را نمی‌دانیم، می‌توانیم موقعیت آن را به یاد بسپاریم تا در فرصت مناسب، نام آن محل را پیدا کنیم. نام بردن از محل وقوع موارد نقض حقوق متهم، در کنار موارد دیگر، از قبیل زمان و نام اشخاص، می‌تواند در اثبات عینیت و واقعیت مفید باشد.

۳-۴- جملات و کلماتی که عیناً ادا شده‌اند

یادداشت و ارایه عین جملات و عباراتی که برای آزار و تحقیر متهم و زندانی به کار رفته است، از آن جا که به عنوان موارد نقض حقوق انسانی و شهروندی فرد دسته‌بندی می‌شود، اهمیت دارد. گاه ممکن است شنیدن برخی جمله‌ها و عبارت‌های توهین‌آمیز و حاکی از تحقیر و آزار آشکار متهم یا زندانی، در نظر شخص او که در شرایط سخت به سر می‌برد، طبیعی به نظر برسد. در حالی که به کار بردن عین آن عبارت‌ها و جمله‌ها در شرایط عادلانه، به هیچ‌وجه طبیعی به نظر نخواهد رسید و دلیلی بر آزار و تحقیر محسوب شده و می‌تواند برای فرد خاطی عواقب و آثار کیفری داشته باشد.

۳-۵- نحوه آزار و شکنجه

نوع و طریقه آزار، شکنجه و تحقیر و به‌طور کلی نحوه نقض حقوق انسانی و قانونی فرد، مهم‌ترین بخش هر پرونده حقوق بشری، شکایات قانونی یا کارزارهای اعتراضی را تشکیل می‌دهد.

برای بیان نوع و نحوه آزارها، توضیح جزئیات بیشتر و دقیق‌تر، به مستدل شدن روایت فرد آزاردیده کمک خواهد کرد. در بسیاری

موارد، مصدومان در هنگام مصاحبه موارد پراکنده‌ای را به‌طور جسته و گریخته بیان می‌کنند. کمتر دیده می‌شود که مصدومان بتوانند همه آزارها را با دقت و جزئیات کامل شرح دهند. آنچه آن‌ها به یاد می‌آورند، موارد مهم و از یاد نرفتنی است؛ مثلاً این که بارها در طول شب و در حالی که مدت‌ها فرصت خواب و استراحت نداشته‌اند، به اتاق بازجویی برده شده‌اند. هرچند دفعات آن بازجویی‌ها، عبارت‌های دقیقی که علیه آن‌ها استفاده شده، یا اینکه آیا مثلاً هل داده شده‌اند (که برخورد فیزیکی محسوب می‌شود) و امثال آن، معمولاً با دقت کمتری توصیف می‌شود. در نتیجه، معمولاً برای شرح موارد نقض حقوق بشر متهمان و زندانیان، مجبور هستیم قسمت‌های پراکنده را کنار هم چیده و نتیجه بگیریم. هرچند اگر بتوان رویدادها را براساس تاریخ و مکان طبقه‌بندی کرد، می‌توان جزئیات بیشتری را به یاد آورد و موارد بیشتری را در متن اظهارات گنجانند.

۳-۶- مستندسازی از آثار جسمی و روحی شکنجه و آزار

آثار شکنجه همواره نمای بیرونی ندارد و گاه به شکل آزارهای روحی یا صدمات بدنی خفیف که آثار آن به زودی از بین می‌رود، صورت

می‌گیرد. با این وجود گاه شکنجه نیز می‌تواند به شکل آثار فیزیکی باقی بماند. از جمله این موارد، اجرای احکام شلاق است که طبق قوانین بین‌المللی می‌تواند در ردیف مجازات‌های بی‌رحمانه طبقه‌بندی شده و در نتیجه، شکنجه محسوب شود.

مسأله اصلی در این زمینه، این است که فرد قربانی اغلب به مستندسازی آزارها و شکنجه‌ها فکر نمی‌کند و در نتیجه، آثار زخم‌ها به زودی ترمیم می‌شود و از بین می‌رود.

در پیوند با این نکته بسیار مهم، موارد زیر جهت مستندسازی آثار شکنجه پیشنهاد می‌شود:

الف- خودداری از رفتن به حمام و شست‌وشو

با توجه به شرایطی که برای فرد پیش می‌آید، شخص ممکن است نیاز شدیدی به رفتن به حمام و شست‌وشوی خود پیدا کند. این عمل هرچند ممکن است در کوتاه مدت آرامش‌بخش باشد، اما در درازمدت، به دلیل از بین رفتن آثار خراش‌ها و ترمیم زودهنگام آن‌ها، به زیان فرد خواهد بود. بهتر است قبل از رفتن به حمام یا شست‌وشوی زخم‌ها، به راهی جهت مستندسازی آن اندیشیده شود و اگر چنین راه حلی

در کوتاه‌مدت موجود نبود و خطر عفونت در درازمدت وجود داشت، آنگاه اقدام به شست‌وشو شود. از طرف دیگر، آثار اعمالی از قبیل تجاوز و تعدی جنسی به افراد تا مدت‌ها می‌تواند باقی بماند؛ از قبیل اسپرم فرد متجاوز یا آثاری که با آزمایش ژنتیکی بتوان اثبات کرد، اما شست‌وشو ممکن است همه این آثار را از بین ببرد.

ب- زخم‌های کوچک، خراش‌ها و کبودی‌ها

نباید از یاد برد که هر تماس فیزیکی با فردی بدون رضایت او، تعدی و آزار به وی محسوب می‌شود و در شرایطی که آن فرد حق دفاع از خود و اعلام شکایت ندارد، این نوع برخوردهای فیزیکی در حکم شکنجه خواهد بود. ناگفته پیداست که تماس‌های فیزیکی اجباری (مانند هل دادن یا فشار دادن بازوی یک نفر بدون اجازه او) اگر در شرایط عادی برای یک شهروند اتفاق بیافتد، وی آن را تحمل نخواهد کرد و ممکن است به‌طور طبیعی به فکر شکایت علیه فرد آزاردهنده باشد؛ اما همین اعمال وقتی علیه کسی که زیر کنترل و قدرت نیروی انتظامی و مأمورین دولتی قرار دارد اتفاق می‌افتد، فرد را وادار به سکوت و تحمل این شرایط می‌کند. در بسیاری مواقع، این‌گونه

آزارها آثار بسیار کوچکی از خود به جا می‌گذارند. مثلاً فشار بیش از حد به یک نقطه از بدن، مثل فشردن آنی بازوی یک نفر برای وادار کردن او به حرکت، شاید آثار کبودی یا سرخ‌شدگی کم‌رنگی از خود به جا بگذارد و به زودی هم آثار آن از بین برود.

ج- گرفتن عکس در اولین فرصت

شاید راحت‌ترین راه برای مستند کردن چنین آزارهایی، استفاده از دوربین یک موبایل یا هر وسیله دیگری برای گرفتن عکس باشد. این عکس‌ها باید به نحوی گرفته شود که چهره خود فرد هم در آن دیده شود و از زاویه‌های مختلف آثار شکنجه را نشان دهد؛ سپس بر روی خود اثر فیزیکی تمرکز کرده و از نزدیک از آن عکس‌برداری شود. زاویه‌های مختلفی که صورت فرد نیز در آن نمایان باشد، اهمیت دارد.

د- مراجعه به پزشکی قانونی در صورت امکان

پزشکی قانونی می‌تواند آثار زخم یا فشار و خراش را مستندسازی کند و به بهترین شکل آن را شرح داده و به‌طور قانونی وقوع شکنجه را

اثبات کند. با این حال افراد و اشخاص در سه مورد می‌توانند مستقیماً به پزشکی قانونی مراجعه کنند که شامل موارد زیر است:

- صدور گواهی فوت
- مجوز سقط جنین
- معاینه پرده بکارت

در باقی موارد، حکم مراجع صاحب صلاحیت مورد نیاز خواهد بود. در نتیجه، ممکن است فرد در شرایطی قرار نداشته باشد که بتواند با مراجعه به دادگاه چنین حکمی را جهت بررسی پزشکی قانونی تهیه کند؛ اما پیشنهادی که در این جا داده می‌شود، می‌تواند به لحاظ عملی بسیار مؤثر، مفید و بی‌خطر باشد:

فرد می‌تواند خیلی سریع، قبل از شست‌وشوی آثار فیزیکی و مداوای آن و به محض رهایی حتی کوتاه‌مدت، به یکی از دادرهای عمومی محل مراجعه کند و علیه فردی مجهول‌الهویه طرح شکایت کند. هیچ نیازی نیست که وی به بازداشت یا زندانی بودن خود اشاره نماید؛ فقط کافی است بگوید از طرف فردی که اصلاً نمی‌شناخته است و حتی بدون هیچ سابقه دعوا با کسی، مورد آزار قرار گرفته است.

موارد مهمی که باید در یک شکایت نوشته شود تا به آن رسیدگی کنند، عبارت است از:

- قید عنوان «مجهول‌الیه» به جای نام طرف مقابل.
- شرح مشخصات ظاهری فرد مورد شکایت؛ که بهتر است مشخصات واقعی آن فرد باشد. مطمئن باشید هیچ خطری از این بابت متوجه شما نخواهد بود.
- تاریخ و ساعت و محل وقوع حادثه: پیشنهاد می‌شود تاریخ حتماً واقعی باشد تا در آینده نیز هم بتوان به آن پرونده مراجعه کرد؛ اما ساعت وقوع بهتر است شب عنوان شود تا بتوان مسأله را جدی‌تر پیگیری نمود.
- محل وقوع جرم: محلی که حادثه در آن اتفاق افتاده که باید به دقت انتخاب شود؛ چرا که این محل در اصل همان محلی است که دادسرای رسیدگی کننده در آن حوزه قرار دارد. مثلاً اگر بگویید این حادثه در شمال مشهد اتفاق افتاده است و شما در تهران زندگی می‌کنید، دادسرای رسیدگی کننده، دادسرای شمال مشهد خواهد بود. در نتیجه، این امکان وجود دارد که دادسرای محل وقوعی که اعلام می‌شود، همان دادسرای باشد که پرونده اصلی در جریان بوده یا حتی به مدت کوتاه در آنجا بررسی شده است.

بنابراین، برای اجتناب از هرگونه مشکلی، بهتر است با اعلام آدرسی متفاوت از جایی که پرونده اصلی در جریان بوده است، اعلام شکایت شود تا فرد شاکی شناسایی نشود.

● تقاضای ارجاع فوری به پزشکی قانونی.

طرح شکایت باید به‌طور کلی واقعی باشد یا واقعی به‌نظر برسد؛ به استثنای اشاره به بازداشت و زندان و دخالت مأموران و دستگاه قضایی، بایستی بقیه موارد را منطقی جلوه داد. تشکیل چنین پرونده‌ای، علاوه بر امکان دسترسی به پزشکی قانونی و مستندسازی شکنجه و آزارهای فیزیکی، می‌تواند در آینده به‌عنوان دلیل و مدرک نیز جهت پیگیری‌های قانونی علیه افرادی که ناقض حقوق انسانی فرد بوده‌اند، مورد استفاده قرار گیرد. هرچند پس از گرفتن نامه پزشکی قانونی و تهیه فتوکپی از همه اوراق پرونده، فرد می‌تواند با ذکر این که قادر به شناسایی فرد مذکور نخواهد بود، از شکایت خود صرف نظر کند و پرونده را مختومه اعلام کند. همچنین، با ارایه شماره ثبت پرونده، همه اوراق پرونده همواره برای شاکی قابل دسترسی خواهد بود.

۳-۷- مراجعه به پزشک و اخذ گواهی پزشکی

چنانچه گفته شد، گواهی پزشکی قانونی ارزش بسیار زیادی دارد و با صرف دو یا سه روز، می‌توان آن را به دست آورد. باین‌حال در صورتی که دسترسی به پزشک قانونی برای فرد ممکن نباشد یا او فقط برای مدت کوتاهی آزاد شده باشد، مراجعه به پزشک معمولی و گرفتن گواهی پزشکی، به‌ویژه در زمینه آزارهای روحی، اهمیت فراوانی خواهد داشت.

داشتن یک پرونده پزشکی برای فردی که در معرض خشونت قرار گرفته، می‌تواند همراه با شواهد دیگر مورد استفاده قرار گیرد. پیشنهاد می‌شود که پزشک مذکور با دقت انتخاب شود تا وی تمام موارد را با جزئیات آن گواهی کند.

گام‌های مهمی که می‌توان برداشت

زمان اصلی ثبت، ضبط و حفظ دلایل، شواهد و مستندات موارد نقض حقوق بشر، معمولاً بلافاصله پس از وقوع آن رویداد و عمل خاص است. طبیعی است که هرچه زمان اقدام به مستندسازی از زمان رویداد و عمل فاصله بگیرد، احتمال فراموش شدن آنها یا از بین رفتن آثار و شواهد نیز بیشتر می‌شود. در زیر، به جزئیات بیشتری می‌پردازیم که می‌تواند به ثبت، حفظ و نگهداری و مستندسازی موارد نقض حقوق فرد کمک کند:

۱- جمع‌آوری اوراق، مدارک احتمالی و شواهد

معمولاً فردی که در موقعیت سخت تعقیب، بازداشت و محاکمه قرار می‌گیرد، شرایط روحی مناسبی برای تمرکز بر مستندسازی شرایط

غیر انسانی که بر او روا داشته می‌شود، ندارد؛ اما اگر فرد در همان شرایط سخت بتواند به این نکته توجه کند که آن‌چه بر او می‌رود، روزی باید علنی شود و مورد پیگیری قرار گیرد، یا به این بیاندهد که ممکن است روزی مجبور باشد در تلاش برای یافتن محلی امن‌تر برای زندگی خود در کشوری دیگر، همه آن موارد را به‌طور مستدل ارایه بدهد، ممکن است بتواند دقت بیشتری نسبت به مستندسازی آزارها به کار برد. از جمله موارد مهمی که فرد می‌تواند در جریان وقوع موارد خلاف انجام دهد، عبارت است از:

الف- گرفتن فتوکپی از اوراق با استفاده از فرصت‌های مناسب

ممکن است فرد در برخی موارد فرصت دستیابی به اوراق پرونده خود را به‌دست بیاورد. این فرصت‌ها می‌تواند به دو صورت ممکن شود: یکی در اثنای نقل و انتقال به بازداشتگاه و دادگاه و کلانتری (در این مرحله گاه شاید بتوان از مأمور همراهی‌کننده کمک گرفت) و دیگر، پس از اتمام مرحله‌ی تحقیق (در این مرحله می‌توان از کمک وکیل بهره گرفت). همه وکلا پس از اتمام مرحله تحقیق می‌توانند

با هماهنگی با دفتر دادگاه، از اوراق پرونده موکل خود فتوکپی تهیه کنند. برخی از این اوراق نیز به خود وکیل ابلاغ می‌شود. اگر به هیچ وجه نتوان به همه برگه‌های پرونده دست یافت، فرد می‌تواند با استفاده از فرصت‌های خاص به برخی از آن‌ها دست پیدا کند. مسأله این است که ترس از بدتر شدن اوضاع، نباید مانع جسارت فرد در تلاش برای جمع‌آوری اوراق و مدارک شود. اگر به «اسکندر» دسترسی دارید یا تلفن همراه شما دوربین دارد، می‌توانید تصویر اسناد و مدارک را به صورت الکترونیکی ثبت کرده و آن را برای خود و دیگران به وسیله ایمیل بفرستید.

ب- یادداشت موارد مهم به‌طور مستمر

معمولاً در جمع‌آوری شواهد و موارد نقض حقوق، صرف اعتماد فرد به حافظه خود نمی‌تواند چندان مفید باشد؛ به‌ویژه که عملاً روشن نیست پرونده‌ای که علیه او جریان دارد، تا چند روز، ماه یا حتی سال طول خواهد کشید. برای یادداشت موارد مهم، می‌توان از هر فرصت و وسیله یا روش ممکن استفاده کرد. این یادداشت‌ها فقط برای فراموش نکردن موارد است و

بنابراین، می‌تواند با ابتکار عمل‌های شخصی انجام گیرد و فرد باید در اولین فرصت ممکن، موارد را به‌طور منظم یادداشت کند و در جای امنی قرار دهد. به عنوان مثال، می‌توان در اولین فرصت یک دفتر خاطرات تهیه کرد و داستان‌هایی از دوران کودکی یا خاطراتی از دوران نوجوانی و مدرسه و غیره در آن نوشت. در اثنای این‌گونه داستان‌ها، می‌توان زمان‌ها، اسامی افراد، محل‌ها یا عبارت‌های خاصی را به صورت رمزی قرار داد. البته همواره باید مواظب بود که اسامی به‌نحوی رمزی نوشته شود که در صورت خوانده شدن دفتر یادداشت، موجب برانگیختن شک نشود. شخص می‌تواند روش‌های ابتکاری مختلفی که مناسب می‌یابد، به کار گیرد. نکته مهم، استمرار این یادداشت‌ها و سپس بازنویسی دقیق‌تر آنها پس از آزادی است. می‌توانید این یادداشت‌ها را بر روی کامپیوتر تایپ کنید، یا عکس آن‌ها را با دوربین تلفن خود بگیرید و برای خود ایمیل کنید تا بدین وسیله احتمال نابودی آنها کمتر شود.

۲- اهمیت نگهداری شواهد و مدارک و ثبت آن‌ها

فردی که مورد آزار، خشونت و رفتارهای غیر انسانی قرار می‌گیرد و به‌طور خاص، فرد همجنس‌گرایی که به دلیل روابط جنسی یا گرایش و هویت جنسیتی خود مورد تعقیب، آزار و محاکمه قرار می‌گیرد، به‌طور معمول مدارک، اوراق پرونده و جریان محاکمه یا حداقل قراین یا شواهدی از سیر وقوع رویدادها و موارد ناقض حقوق خود را به‌دست می‌آورد. هرچند در بسیاری موارد، این مدارک پس از مدتی از بین می‌روند، یا جزئیات آنها فراموش می‌شود.

پس از جمع‌آوری مدارک و شواهدی که در بالا اهمیت آن‌ها شرح داده شد، مرحله اصلی، دقت در حفظ و نگهداری آن‌هاست. در زیر، به برخی از موارد مهم در حفظ و نگهداری موارد مهم اشاره می‌شود:

الف- ساختن یک پوشه مناسب برای اوراق و مدارک

موجود

قرار دادن اوراق به‌طور مرتب در داخل یک پوشه مناسب، نه تنها آن‌ها را از پراکنده شدن و گم شدن حفظ می‌کند، بلکه امر مطالعه آن‌ها را نیز راحت‌تر خواهد کرد. اصولاً اوراق باید بر اساس تاریخ

آن‌ها و به ترتیب قدیمی‌ترها در زیر و اخیرترها در بالا، روی هم قرار گیرند. محلی نیز که این پوشه قرار داده می‌شود، اهمیت دارد؛ آن محل نباید مرطوب یا بیش از حد گرم باشد.

ب- تهیه یک تقویم شخصی برای یادداشت همه موارد ضروری برای جلوگیری از فراموش شدن

این تقویم شخصی می‌تواند براساس سلیقه و امکانات شخص، در حافظه کامپیوتر یا روی کاغذ تهیه شود و می‌تواند چند برگه، یا دارای برگه‌های متعدد باشد. مهم این است که در آن همه چیز به ترتیب تاریخ و زمان نوشته شود و تمامی جزئیات نیز در آن گنجانده شود. در نوشتن موارد و رویدادها، باید دقت کرد که همه چیز به وضوح و دقت نوشته شود و موارد نقض حقوق فرد به طور خاص مطرح شود. بنابراین، اگر این نوشته‌ها حالت روایت به خود بگیرد، بهتر است موارد خاص مجدداً در یک صفحه جداگانه به صورت فهرست‌وار آورده شود تا نکته‌های مورد نظر را، همراه با تاریخ و اطلاعات ضروری و شرح کوتاهی از موارد نقض، به خوبی نشان دهد.

موارد دیگری که نباید فراموش شود

پس از جریان مستندسازی، نحوه نگهداری و استفاده از مستندات واجد اهمیت است. اگر هدفی که فرد از مستندسازی دنبال می‌کند، فقط استفاده از آن‌ها در «روز مبادا» باشد، مثلاً روزی که فرصت بررسی آن‌ها پیش بیاید، نیاز به برنامه درازمدت‌تری برای نحوه نگهداری آن‌ها خواهد داشت. هرچند در صورتی که فرد راغب باشد که از این مستندسازی خود زودتر نتیجه بگیرد، نیاز به آن خواهد داشت که از کمک افراد و سازمان‌ها استفاده کند، با آن‌ها تماس بگیرد و راه‌کارهای مناسبی برای استفاده از مستندات خود، چه در ارتباط با شرایط خود و چه در ارتباط با یک کنش و حرکت حقوق بشری، پیدا کند.

۵-۱- نحوه نگهداری درازمدت مدارک و مستندات

بهتر است پرینت (یا نسخه چاپ شده) تقویم شخصی، همراه با اوراق و مدارک مربوطه در یک پوشه مناسب گذاشته و در جای خشک و خنک و دور از دسترسی افراد نگهداری کنید. در این گونه موارد، هر کس با توجه به شرایط محل سکونت و محیط زندگی خود، می‌تواند محل امنی را انتخاب کند. هرچند علاوه بر حفظ فیزیکی این مستندات، بهتر است از اوراق و مدارک عکس و اسکن (و یا عکس دیجیتال با استفاده از دوربین تلفن همراه) تهیه شود؛ به نحوی که به صورت فایل کامپیوتری نیز قابل نگهداری باشد. ذخیره کپی اوراق و متن نوشته‌ها با استفاده از کارت حافظه کوچک قابل حمل، به طور همزمان با استفاده از حافظه کامپیوتر شخصی، اهمیت بسزایی دارد، تا در صورت نابودی احتمالی فایل‌های موجود در حافظه‌ی کامپیوتر، بتوان حداقل فتوکپی‌ها را نگهداری کرد. اگر فرد در داخل کشور به سر می‌برد، همواره این احتمال وجود دارد که این گونه مستندسازی‌ها برای او خطرناک شود؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود که در نگهداری این تقویم، نهایت دقت به عمل آید.

۵-۲- ارسال مدارک و دلایل و شواهد به سازمان‌های

معتبر

بهتر است موارد ثبت شده در تقویم شخصی همراه با فتوکپی اوراق، مدارک و شواهد مکتوب به سازمان‌های فعال حقوق دگرباشان جنسی و سازمان‌های معتبر حقوق بشر ارسال شود. نحوه انتخاب این سازمان‌ها و چگونگی تماس و مکاتبه با آن‌ها اهمیت زیادی خواهد داشت. برای این منظور، ابتدا باید سازمان یا سازمان‌های مورد نظر را از بین لیست سازمان‌های موجود (که به برخی از آن‌ها در پایان این متن آموزشی اشاره شده است) انتخاب کنید.

نحوه انتخاب این سازمان‌ها، بستگی به هدف شما از مراجعه به یک سازمان خواهد داشت. اگر هدف شما پیگیری پرونده باشد، بهتر است به سازمانی مراجعه کنید که بتواند مشاوره حقوقی نیز در اختیار شما قرار دهد و در تنظیم شکایت، شما را یاری کند. برای چنین منظوری، می‌توانید قبل از هرگونه اقدامی، از خدماتی که این‌گونه سازمان‌ها ارائه می‌دهند، از جمله امکان یاری‌رسانی در زمینه‌ی مشاوره حقوقی، مطمئن شوید. هرچند اگر هدف شما اطلاع‌رسانی و

کمک به فعالیتهای بین‌المللی علیه موارد نقض حقوق بشر باشد، می‌توانید سازمان‌هایی را انتخاب کنید که در این زمینه‌ها اقدام به مستندسازی نموده و فعالیتهای عینی‌تری را دنبال می‌کنند. در این صورت، مدارک و مستندات جمع‌آوری شده شما می‌تواند در بخشی از یک پروژه مستندسازی مورد استفاده قرار گیرد. برای این منظور نیز کسب اطلاع از وجود چنین فعالیتهایی لازم و ضروری به‌نظر می‌رسد. اگر بخواهید یا بتوانید هر دو هدف را دنبال کنید، بهتر است با هر دو دسته از این‌گونه سازمان‌ها در ارتباط باشید؛ ضمن این‌که برخی از این سازمان‌ها در هر دو زمینه می‌توانند کمک کنند. در نتیجه، صرف این‌که یک سازمان در زمینه حقوق بشر یا حقوق دگرباشان جنسی فعال باشد، کافی نخواهد بود؛ بلکه پیدا کردن سازمانی اهمیت خواهد داشت که بتواند به‌طور عینی به شما کمک کند یا از آن شواهد استفاده مفید و عینی به‌عمل آورد. در ارسال این موارد، لازم خواهد بود که هدف خاص خود را از ارسال مدارک به‌طور مشخص و دقیق برای این سازمان‌ها بنویسید.

باید توجه داشت که سازمان‌های معتبر حامی حقوق بشر، هیچ‌گاه مدارک و اسناد شما را بدون اجازه شما منتشر نخواهند کرد، یا با سازمان‌ها و

افراد دیگر در میان نخواهند گذاشت. اگر نگران حفظ اطلاعات محرمانه خود یا فاش شدن نام و مشخصات‌تان هستید، پیشاپیش در این مورد با سازمان‌های بین‌المللی مورد نظر گفت‌وگو کنید و در این زمینه از آن‌ها ضمانت‌های کافی دریافت کنید تا در آینده دچار مشکل نشوید.

۵-۳- نحوه تماس با سازمان‌های مدافع حقوق بشر

در تماس با سازمان‌هایی که می‌توانند در هر دو زمینه‌ای که در بالا به آن اشاره شد، کمک کنند، رعایت برخی موارد ضروری به‌نظر می‌رسد تا بتوان با صرف وقت کمتر، نتیجه دقیق‌تر و بهتری کسب کرد. از جمله، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف- مطالعه وبسایت سازمان‌ها

قبل از هر اقدامی، مطالعه وبسایت سازمان‌ها شما را از حوزه کار آن سازمان، ساختار اداری آن و خدماتی که می‌تواند ارائه دهد، مطلع خواهد کرد. اولین بخشی که در مطالعه هر سازمان مفید به‌نظر می‌رسد، بخش «درباره ما» در وبسایت آن سازمان است. بخش‌های دیگر که خدمات و فعالیت‌های آن سازمان را نشان می‌دهد، نیز مفید

است. دومین بخش مهم، بخش «تماس‌ها» خواهد بود. حوزه‌ها و افرادی که در این بخش مورد اشاره قرار گرفته‌اند، بسیار اهمیت دارد.

ب- پیدا کردن بخش مورد نظر

معمولاً اکثر سازمان‌ها از بخش‌های متعددی تشکیل می‌شوند. اگر چنین سازمانی مثلاً در سازمان‌های بین‌المللی حقوق بشر باشد، بخش‌های مختلف آن به قاره‌ها و مناطق مختلف جهان تقسیم می‌شوند و سپس همه بخش‌ها در زیر مجموعه‌های کوچک‌تر به مسایل گروه‌ها و طبقات جامعه می‌پردازند. مثلاً در بخش خاورمیانه، می‌توان به فردی رسید که به‌طور خاص می‌تواند به مسأله مورد نظر شما رسیدگی کند و یا بر فرض، می‌توان بخشی را هم در ارتباط با زنان یا حقوق دگرباشان جنسی در آن حوزه پیدا کرد. البته هر سازمانی ساختار اداری ویژه خود را دارد. هرچند پیدا کردن نحوه کار یک سازمان، به ما این کمک را خواهد کرد که از ارتباط با بخش‌های بزرگ‌تر خودداری کرده و زودتر و موثرتر به نتیجه برسیم.

ج- پیدا کردن فرد مورد نظر

بسیاری از سازمان‌ها اسامی افراد را در لیست تماس‌های هر بخش قرار می‌دهند. تماس مستقیم با فرد مورد نظر، به مکاتبه اهمیت خاص داده و پیگیری آن را نیز آسان‌تر خواهد کرد.

د- مکاتبه به زبان انگلیسی یا زبان‌های بین‌المللی مشابه

به‌طور کلی، به‌خصوص در رابطه با سازمان‌های کوچک‌تر، بهتر است نامه خود را به زبان انگلیسی و با کمک فردی که به این زبان آشنایی دارد، بنویسید. در این زمینه، نوشتن یک نامه دقیق و مختصر بسیار ضروری خواهد بود.

برای نوشتن متن نامه، نیاز به توصیف همه موارد نخواهید داشت و فقط کافی است توجه فرد مورد نظر را به خواسته خود جلب کنید و هدف خود را از آن مکاتبه به‌طور مختصر توضیح دهید. ترجمه یک نامه کوتاه و مختصر به انگلیسی کار چندان سختی نخواهد بود؛ اما متن این نامه باید کوتاه و محتوای آن روشن باشد و هدف از مکاتبه را با صراحت بیان کند. هیچ نیازی به شرح جزئیات دقیق وقایع نخواهد بود؛ چون این‌گونه مکاتبات همواره فقط برای کسب اطلاعات اولیه و طرح سوال انجام می‌گیرد.

اگر پاسخ آن سازمان به نحوی بود که شما را از امکان یاری‌رسانی قطعی‌اش در زمینه مورد نظر مطمئن سازد، متن وقایع و جزئیات می‌تواند در مرحله بعدی و به صورت «فایل» پیوست به همان زبان اصلی در اختیار آن سازمان قرار گیرد؛ زیرا در صورتی که آن سازمان بخواهد و بتواند به کار شما رسیدگی کند، نسبت به ترجمه آنها نیز اقدام خواهد کرد.

۵-۴- کمک گرفتن از سازمان‌های فارسی‌زبان معتبر

سازمان‌های حقوق بشر ایرانی که در خارج از ایران به طور تخصصی در پیوند با مسایل دگرباشان جنسی فعالیت می‌کنند، نه تنها به شما این امکان را خواهند داد که در زمینه هدف خود از آنها راهنمایی بگیرید، بلکه می‌توانید در زمینه نوشتن نامه به سازمان‌های بین‌المللی نیز از کمک آنها بهره‌مند شوید. نمونه این‌گونه سازمان‌ها، کمیسیون بین‌المللی دفاع از حقوق بشر زنان و مردان همجنس‌گرا (IGLHRC) است. شما می‌توانید با مراجعه به بخش فارسی وبسایت این کمیسیون (<http://www.iglhrc.org/iran>)، فهرست به‌روز شده سایر مؤسسات فعال در زمینه حقوق دگرباشان و نشانی آنها را دریافت کنید.

و- توجه به مسأله امنیت و امنیت «آن لاین»

اگر فرد هنوز در داخل ایران زندگی می‌کند یا با افرادی در داخل ایران در تماس است، نیاز به محرمانه بودن مشخصات شخصی و اطلاعات مبادله شده، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند.

گذراندن دوره‌های ویژه «امنیت آن لاین» می‌تواند در این زمینه مفید باشد. برخی از این دوره‌ها، به صورت اینترنتی در برخی از سایت‌ها قابل دسترسی است. این دوره‌ها به فرد این مهارت را می‌دهد تا بتواند با رعایت برخی موارد ظریف، از افشای روابط آن لاین یا مستندات مورد نظر خود جلوگیری کند. گاه رعایت امنیت آن لاین می‌تواند اهمیت حیاتی داشته باشد و عدم رعایت آن، می‌تواند خود فرد یا افرادی را که با او در ارتباط هستند، دچار مشکلات جدی کند. جزوه آموزشی کمیسیون بین‌المللی دفاع از زنان و مردان همجنس‌گرا (ایگل‌هرک) در مورد امنیت اینترنتی دگرباشان جنسی ایرانی، از جمله منابع در دسترس به زبان فارسی است که مطالعه آن بسیار توصیه می‌شود. در صورت نیاز، می‌توانید از طریق مکاتبه با این سازمان جزوه آموزشی مورد نظر را تهیه کنید.

فهرست مآخذ و منابع

قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸؛ مواد: ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۸،

۱۰۳، ۱۳۴، ۱۲۸، ۱۲۷

قانون حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳؛ مواد: ۱-۱۱

آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها مصوب ۱۳۸۴؛ مواد: ۱-۴ و ۴۴، ۲۳۵

میثاق بین‌المللی حقوق بشر؛ مواد: ۱۷، ۱۴، ۱۰، ۹، ۷، ۶، ۳

وبسایت پزشکی قانونی ایران، اطلاعات مربوط به مدارک مورد نیاز

برای مراجعه به پزشکی قانونی:

<http://www.lmo.ir/index.aspx?siteid=1&pageid=1279>

وبسایت مرکز اطلاعات سازمان ملل در ایران:

<http://www.unic-ir.org>

How to Document and Report Human Rights Violations

**Human Rights Documentation for
the Iranian LGBT Community**

2015

آثار دیگر

چگونه مسائل دگرباشان جنسی را پوشش دهیم

راهنمای آموزشی ویژه روزنامه‌نگاران و رسانه‌های فارسی

چگونه با تهدیدات اینترنتی مقابله کنیم

راهنمای آموزشی ویژه دگرباشان جنسی در ایران

چگونه در ایران از حقوق قانونی خود در جایگاه یک متهم همجنس‌گرا دفاع کنیم

راهنمای آموزشی ویژه دگرباشان جنسی در ایران

راهبردهای مؤثر حقوقی در دفاع از دگرباشان جنسی

راهنمای آموزشی ویژه کارشناسان حقوقی، وکلای

آموزش حقوقی در جمع‌آوری دلایل و شواهد نقض حقوق اقلیت‌های جنسی در ایران
دادگستری و فعالان حقوق بشر